

Stela SPÂNU. *Graiurile românești din nord-estul Republicii Moldova*. Chișinău, Editura „Magna-Princeps” SRL, 2011, 180 p. + 8 hărți

Abstract. The subject matter of the research *Romanian Accents of the North-Eastern part of the Republic of Moldova* is the dialectal phenomena related to the Moldovan accents of northeastern part of the Republic of Moldova and of the districts Kotovsk and Ananiev (Odessa, Ukraine), which along with other accents of the Romanian language have a great scientific importance for historical and descriptive dialectology in that it keeps „old stages of language evolution”, recording several archaic phenomena at a phonetic, morphological and lexical levels. The interference between the peculiarities of Moldovan accents of the researched area with some accents of Maramures, Northern Transylvania, Crisana and northwest Banat is presented.

Keywords: language, on-site dialectological and folk expeditions, linguistic atlas, accent, dialectal-ethnographic glossary.

O apariție notabilă pentru dialectologia românească de la Chișinău, și nu numai, este cartea *Graiurile românești din nord-estul Republicii Moldova*, de Stela Spânu. Autoarea propune cititorului următoarea organizare: *Introducere* (p. 7-10), I. *Graiurile de la est și nord de Prut* (p. 11-34), II. *Particularități fonetice* (p. 35-64), III. *Structura gramaticală* (p. 65-120), IV. *Particularități lexicale* (p. 121-162), *Concluzii* (p. 163-171), *Bibliografie* (p. 172-180), *Anexă de hărți* (p. 181-188). Materialul faptic a fost extras din *Atlasul lingvistic moldovenesc* (ALM), *Atlasul lingvistic român pe regiuni, Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria* (ALRR. Bas.), dar și din glosare, texte dialectale, studii etnografice.

„Obiectul de cercetare al prezentei lucrării [...]: fenomenele dialectale proprii graiurilor moldovenești din nord-estul Republicii Moldova și din raioanele

Kotovsk și Ananiev (reg. Odessa, Ucraina)” (p. 7) este anunțat în *Introducere*. Graiurile menționate au fost alese pentru că, pe de o parte, păstrează „faze mai vechi de evoluție a limbii”, respectiv, fenomene arhaice, pe de altă parte, prezintă un real interes prin interferența particularităților de grai moldovenesc cu cele ale altor graiuri: din Maramureș, nordul Transilvaniei, Crișana și nordul Banatului. Din acest motiv, autoarea și-a propus să urmărească nu numai particularitățile dialectale corespunzătoare, ci și dinamica acestora, prin raportare la ariile românești limitrofe și înlănțuite în continuare.

În *Introducere*, după o „privire de ansamblu asupra structurii dialectale a dacoromânei”, pentru cititorul neavizat, se reamintește obiectul de cercetare, cu o precizare suplimentară, „graiurile laterale din nord-estul Republicii Moldova, pe linia Camenca-Râbnița-Dubăsari și

Kotovsk, Ucraina, care fac arie comună, în unele privințe, cu graiurile din nordul Moldovei istorice ... prin păstrarea multor elemente vechi, dar și prin dezvoltarea unor particularități specifice” (p. 27). Secțiunea se încheie cu „istoria localităților” asupra cărora s-a oprit autoarea. În capitoul următor, particularitățile fonetice sunt prezentate în detaliu, pe sunete, atât pentru vocalism, cât și pentru consonantism, insistându-se asupra celor specifice zonei (depalatalizarea lui [j], de pildă, ori situația africată [g̃], ca fapt arhaic). O particularitate importantă a graiurilor comentate se consideră palatalizarea labiodentalelor [f], [v] și a africatei [č], cu rezultatele [š], [ž], respectiv, [ś]: *fier* > *šer*; *vis* > *žis*; *nuci* > *nuś*, ca și în Maramureș, nordul Transilvaniei, Crișana și nord-vestul Banatului.

În domeniul morfologiei, se procedează similar, insistându-se, în descriere, asupra faptelor cu specific local: metaplasma unor substantive: *on zari* în locul femininului ori formele feminine *cartoafă*, *sâmbură*, în locul masculinului corespunzător; vocative însoțite de interjecții specifice: *nevestă hăi!*; pronumele negativ *nimic*, reprezentat prin forma generalizată, în zonă, *nică*; forme verbale iotacizate: *spuu*, *puu*, *viu*; predilecția pentru pronumele personal *dânsul*, *dânsa*; utilizarea unor variante reduse ale pronumelui de politețe: *duñatá*, *ñatá*, *dumñatá*, *ñetá*, *ñevoástră*, *ñealór*; prezența conjunctivului cu morfemul *și*: *și mărg*; conservarea unor forme scurte ale participiului: *adăus*, *o adăus*.

La categoria adverbului se menționează prezența formelor: *amu*, *amuș*, atestate în textele vechi, dar și în alte arii basarabene; variantele abreviate, *ápâ*, *ápi* de la *apoi*, precum și cele cu epiteză:

cânvai, *undevai*, la rândul lor, generale în graiurile basarabene. Pentru interjecție, sunt semnalate *hadi!*, variantă locală pentru *haide!* și *hăi!*, în postpoziție, în raport cu numele: *nevestă hăi!* În cazul prepoziției sunt amintite, ca variante specifice, *linga* și *păr*.

Particularitățile lexicale selectate definesc zona de nord-est, în opoziție cu alte părți ale graiurilor basarabene: verbul *a scărmana* pare specializat în procesul de prelucrare a lânăii, față de restul spațiului dintre Prut și Nistru: *a pieptăna* < lat. *pectinare*, pentru aceeași operație. Totodată este semnalată și extensiunea semantică a verbului moștenit (*excarminare*), întrucât, în graiurile analizate, prin *scărmana* se denumeste încă o acțiune oarecum asemănătoare: „jumulirea fulgilor de găină”, astfel încât opoziția se stabilește, între *a scărmana* și *a peni găina*, sintagmă curentă în alte arii din partea locului. Cuvântul prin care se denumeste *ciutura*, de asemenea, moștenit, *găleată* < *galetta*, circulă pe teritoriul Basarabiei, exclusiv, în graiurile de nord-est, în restul arealului pruto-nistrean, s-a impus *badá*, împrumut din ucraineană. Prin lexemul latinesc *curechi* < *coliculum*, graiurile descrise se afiliază unei arii mai largi, cea nordică, în opoziție tot cu un element moștenit: *varză* < *viridia*, cu circuit în aria sudică a dacoromânei, incluzând și sudul Basarabiei istorice.

Unele dintre împrumuturile vechi slave au caracter uzual în zonă: *feștilă* „deșeu de cânepă rămas în darac” < *svěštilo*, *a huli* „a spune vorbe de ocară *huliti*, *staroste* „peșitor” < *starosta*, *vornic* „vornicel (la nuntă)” < *dvorinikŭ*. Același caracter uzual îl au și împrumuturile neoslave din bulgară: *bernevici* „ișari albi din cânepă” < *benevreci*, *zăbun* „veston (cu guler răsfrânt)”

< *zabun*; ucraineană: *colun* „topor cu coadă lungă pentru despicat cioturi” < idem, *curnic* „coteț pentru găini” < idem, *iușcă* „ciorbă” < *juška*, *namitcă* „voal pentru mireasă” < *namitka*. În domeniul formării cuvintelor, amintim câteva lexeme specifice, create prin derivare: *arbuzoaică* < (*h*)*arbuz* < ucr. *harbuz*, cf. *pepenoaică*; *boulean* < *bou* (diminutiv ori diminutiv afectiv) < *bovus*, *căușel* „cană pentru băut apa la fântână” < *căuș* < lat. *cavus*, *frecăței* s.m. pl. tant. „un fel de tăiței obținuți prin frecarea aluatului în palme” < *frecat*, *motocel* dim. de la *motoc* (reg.) „motan” < et. nec., *săcrieș* < *săcrii* „sertar” < magh. *szekrény*, semantism învechit, *mahălean* „locuitor al unei mahalale” < *máhalá* < tc. *mahalle*.

Analiza faptelor confirmă, în chip firesc, apartenența ariei dialectale cercetate la masivul graiurilor moldovenești, evidențiindu-se, în cadrul acestuia, prin conservarea unor elemente vechi în toate compartimentele limbii, și, mai departe, iar prin existența unor particularități comune cu aria nordică (Maramureș, nordul Trans., Crișana și nord-vestul Ban.), apartenența la ansamblul limbii române. Meritul autoarei,

în acest caz, constă în analiza grupului de graiuri din nord-estul Republicii Moldova nu numai prin raportare la alte unități similare din spațiul pruto-nistean, ci dincolo de acesta, la alte arii românești separate de Prut. Hărțile prezentate, ca și bibliografia, susțin viziunea teoretică a autoarei, de analiză a ramificațiilor teritoriale alese în interacțiune cu spațiul lingvistic al românității. Simetria unor trăsături fonetice, respectiv, tratamentul identic al unor consoane din nord-estul Rep. Moldova, cu cel din Maramureș, de pildă, sau simetria unor caracteristici morfologice, conjunctivul cu morfemul *și*, pe axa est-vest, afiliază graiurile cercetate la trunchiul comun al limbii române. Adevărul lingvistic, ca o concluzie a lucrării, trezește interesul cititorului, student, cercetător, profesor, pentru cunoașterea istoriei limbii române, ocultate, metodic, multă vreme.

IULIA MĂRGĂRIT
 Institutul de Lingvistică
 „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
 al Academiei Române
 (București)